

УДК 72.01+011

Божко К. В.*аспірант**Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова*

Kyrylo.Bozhko@kname.edu.ua

orcid.org/0000-0003-2849-0948

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ У СЕМІОТИЧНОМУ АСПЕКТІ

© Божко К. В., 2025

<https://doi.org/10.32347/2519-8661.2025.33.32-40>

Анотація. Руйнація пам'яток архітектури в результаті бойових дій робить питання збереження ідентичності архітектури українських міст все більш актуальним. Мета статті - виявити семіотичний аспект, що входить до складу поняття «ідентичність» в архітектурі. Об'єктом є артефакти промислової архітектури, що є особливим шаром архітектурної спадщини та культури для таких міст як Харків, Запоріжжя, Одеса, тощо. Дослідження пам'яток промислової архітектури Харкова XIX - XX ст. дає змогу виявити образи та ідеї історичного періоду, ідентичність конкретного міста, сенси, що відображають ідентичність їх замовників. Аналіз праць світових та вітчизняних авторів виявив доцільність дослідження ідентичності у семіотичному аспекті. Семіотичний підхід та його методи дає можливість розглядати історичний об'єкт як «текст», що має специфічний зміст. Показано, що ідентичність змінюється під впливом політичних, економічних, соціальних і культурних концепцій та отримує вираження у архітектурних формах міста. Опираючись на теоретичні праці харківської теоретичної архітектурної школи стверджується, що ідентичність в архітектурі відображається у семантиці будівлі, яка закладена певними засобами проєктування. Так семантика утворює смислове поле, де містяться змісти та символи, що притаманні спільнотам. Показано, що змісти спільноти можуть виражатися на різних містобудівних рівнях (місто, район, площа, вулиця, будинок). Було визначено, що репрезентація ідентичності в промисловій архітектурі в семантичному аспекті — це діяльність з втілення певних характерних символів та спеціальних знаків замовника зі смислового поля, що відображається за допомогою певних процедур архітектурної діяльності у формі будівлі. Ідентичність замовника (держави, спільноти, організації, фірми, особи) та архітектора (його належність до групи спільноти) є джерелом художнього змісту будівлі та репрезентує його, підкреслює його особливість.

Ключові слова: теорія архітектури, ідентичність, спадщина, промислова архітектура.

Постанова питання. Ідентичність є глобальним поняттям, що, пішовши з філософії, отримало свою інтерпретацію у психології, соціології, політології та у тому числі й архітектурі. Дослідження у сфері архітектури, що пов'язані з поняттям ідентичності, стали невід'ємною складовою світової та вітчизняної теоретичної думки. Поняття «ідентичність» глибоко увійшло у літературу та міжнародні документи. У роботах українських теоретиків велику увагу присвячено засобам вираження національної ідентичності в народній та сучасній архітектурі, але білою плямою залишається питання вираження ідентичності в промисловій архітектурі.

В умовах війни збереження ідентичності (що зафіксована у пам'ятках архітектури, мистецтва) стає особливо актуальним. Увага науковців звернута на пам'ятки архітектури, сакральні споруди, пам'ятки археології, деякі з яких є об'єктами-символами міста. В Україні є декілька міст, що мають статус промислових центрів, де промисловість грає (або грала) роль символу міста, його бренду. До таких міст можна віднести й Харків, для якого протягом більш ніж 100 років закріпився статус промислового центру. Пам'ятки промислової архітектури кінця XIX - першої третини XX ст. є

невід'ємною частиною спадщини міста, його автентичності. Дослідження пам'яток промислової архітектури Харкова збагатить архітектурну історію міста, дасть можливість зберегти та відродити його символи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У світовій теоретичній думці питанню ідентичності присвячені праці наступних авторів: філософія (Іоанн Павло II, М. Хайдегер, Ж. Дерріда, О. Марквард, К-Г. Штірле), психологія та соціологія (З. Фрейд, Е. Еріксон, М. Хальбракс, Г. Кеуп, Т. Адорно, Б. Андерсон, М. Вебер, Ю. Габремас, Е. Гідденс), політологія (Е. Гідденс, М. Кастеллс), архітектура (К. Лінч, С. Д. Грубер, Дж. Кракraft, К. Абель, П. Геррл) та дві енциклопедії (О. Маркварда та К-Г. Штірле 1979 р., Л. Д. Роланда, 2010 р.).

Наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. ряд міжнародних організацій присвятили свої документи визначенню ідентичності. Поняття ідентичності в них подано наступним чином:

Європейська хартія міст (European Urban Charter) (1992 р.) — регіональна приналежність, розташування, населення та історія його походження, його простір та форма і колір, клімат, функції тощо - все це елементи, які відрізняють конкретне місто від інших міст [Council of Europe, 1992].

Декларація Сан-Антоніо (1996 р.) — чи місцеве населення ідентифікує себе з місцем і чітко ідентичність місце відображає [ICOMOS, 1996].

Віденський меморандум (2008 р.) — включає до опису ідентичності місцеві ландшафти, в тому числі історичні завершення будівель, історичне розпланування (парцеляція), основні візуальні вісі та типи оцінюються як невід'ємні частини самотності історичного міського ландшафту. Що стосується реновації, то історичний вигляд силуетів дахів та парцеляція ділянок вважається базою для подальшого планування та проєктування [UNESCO, 2008].

Всесвітній конгрес архітектури, Декларації ООН та ЮНЕСКО визначили ідентичність невід'ємною частиною теорії архітектури, а її збереження — необхідною діяльністю для людства та майбутніх поколінь.

Стаття має на меті відповісти на питання як може бути інтерпретовано поняття ідентичності у дослідженні промислової архітектури, та які різновиди ідентичності можуть бути відображені у будівлях цієї категорії.

Виклад основного матеріалу. Огляд праць таких світових авторів як К. Абель, П. Геррл та визначень, даних такими авторами як К. Лінч, П. Героні (у енциклопедії Л. Д. Роланда, 2010 р.), Д. Томас, Т. Шопер та інших, дає можливість побачити тісний зв'язок між ідентичністю в архітектурі з семантикою об'єкту та простору, за якими можливо виявити їх відмінність від інших.

К. Абель є відомим світовим вченим та теоретиком архітектури, що у ряді публікацій розкрив своє бачення проблеми збереження автентичності простору міста. Відправною точкою досліджень К. Абеля, пов'язаних з поняттям «ідентичність», була проблема стрімкого розвитку мегаполісів південної Азії, де зміни у тканині міста призводили до відчуження, ускладнення планування розвитку та втрати автентичності. Розгляд ідентичності на думку вченого є новим напрямком в теорії архітектури, що було започатковане К. Лінчем, К. Абель пише: «Значення, яке тепер надається концепції ідентичності місця як взаємозв'язку когнітивних процесів, соціальної активності та формальних атрибутів, є одним із найважливіших результатів цього дослідження» [С. Abel, 2000]. Опираючись на роботи Т. Куна «Структура наукових революцій», К. Лінча «Образ міста» та інших авторів з таких дисциплін як філософія (Л. Вітгенштейн), психологія (Е. Еріксон), К. Абель системно розглянув еволюцію діяльності архітектора наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. під впливом розвитку інформаційних технологій.

К. Абель у дослідженнях та теоретичних працях спирається на власну «Критичну теорію», стверджуючи, «що різні форми архітектури належним чином оцінюються так само, як ми б оцінювали будь-яку «мовну гру» з її власними цілями та внутрішньою логікою. Таким чином, три типи обґрунтованої критики мовних ігор, також застосовуються до критики архітектурних творів. По-перше, ми можемо критикувати будівлю відповідно до критеріїв оцінки, встановлених внутрішньо прийнятою формою архітектури. По-друге, ми можемо критикувати сам підхід, застосовуючи зовнішні правила та критерії, взяті з інших джерел. Або, по-третє, ми можемо прийняти метод критики за

аналогією, застосовуючи специфічні правила та критерії, що належать до іншої, так само відмінної форми... Коли ми порівнюємо одну будівлю з іншою, ми порівнюємо різні мови, кожна зі своїми правилами та внутрішньою логікою, кожна з яких пропонує зовсім інше тлумачення реальності. Ми не просто порівнюємо будівлю з будівлею, а ідеї з ідеями, а цінності з цінностями» [Abel C., 1979, pp. 44-45]. Таким чином він вводить у розуміння ідентичності семантичний аспект.

Серед методів, що використав К. Абель у системному дослідженні є «абстрагування», що дає змогу фіксуватися на необхідних елементах та ідеях Л. Вітгенштейна «про єдність дії та думки». Так, при дослідженні традиційної архітектури Малазії автор просліджує зв'язки між об'ємно-просторовою структурою житлового осередку та соціально-економічними формами організації спільноти; вивчає переплетіння традиційних та сучасних архітектурних мов.

К. Абель розглядає розвиток архітектури та збереження ідентичності як діяльність, що змінюється під впливом розвитку промисловості, теорії архітектури, мови та ролі архітектора, остання з яких, на думку вченого, формується на основі елітарної моделі архітектора як єдиного творця [Abel C., 2000, pp. 68-79].

У подальших роботах, таких як «Архітектура, прогрес, технологія» (2004 р.), К. Абель критикує історичні дослідження в архітектурі з приводу концентрації уваги на «каталогізації формальних та просторових атрибутів», замість приділення «уваги більшим їхнім [«супроводжуваним» атрибутам] політичним та соціальним подіям, які зрештою надають їм [атрибутам] сенсу, і часто змінюють його». Натомість, він вважає, що базові технологічні зміни у процесі архітектурного виробництва є фундаментальними ознаками того, як ми думаємо про машини та світ, у якому ми живемо [Abel C., 2004, pp. 1-11]. Розглядаючи традиційну архітектуру, К. Абель проводить зв'язки між тілесністю людини та організацією простору, стверджуючи, що такий зв'язок позитивно впливає на психологічний стан людини [Abel C., 2013].

Фундаментальна монографія «Ідентичність та архітектура» (2008 р.) написана під керівництвом професорів П. Геррла та Є. Вегерхофа, має на меті спростувати міф про створену заздалегідь або наслідкову ідентичність, та те, що ідентичність у глобалізованому світі формується з локальних патернів. На думку авторів «ідентичність та автентичність більше не є питанням, визначеним місцем чи походженням людини, і не обов'язково пов'язана з концепцією «власності». Ідентичність має як можливість, так і необхідність бути сконструйованою окремими особами, групами та суспільствами. Розгляд останнього звільняє нас від негативної позиції, яку часто займають ті, хто скаржиться на глобалізацію та модернізацію як на суто негативні тенденції» [Herrle P., 2008, p. 17]. У промисловій будівлі можуть бути знайдені ознаки та символи, характерні для спільноти, пов'язані з національністю, регіоном або релігією, або символи інших спільнот. Так фірма в архітектурі своїх будівель може використовувати символи, характерні для фірм країн, продукція яких асоціюється з якістю.

У 40 статтях збірки «Архітектура та ідентичність» на прикладі Аргентини, Бразилії, Словенії, Японії, Гани, Алжиру, Швейцарії та інших країн авторами (Y. Mautner, L. Ruth Feierstein, P. Cefelin, A. Edlinger, F. Urban, C. Müller та інш.) було продемонстровано розвиток архітектури XX ст. та механізми формування ідентичності країн та спільнот. В цьому міждисциплінарному дослідженні були викладені матеріали з політології, культурології та інших дисциплін. Автори продемонстрували, що автентичність проектних підходів архітектора розповсюджується через засоби трансляції, такі як освіта та культурні центри (як у Словенії), де світові архітектори творили у 2004 р., де було створено музей архітектури у Люблянці, щоб архітектори сформували власну ідентичність. Або як на Балі, де зафіксований у літературі образ «балійського будинку» витісняє традиційну архітектуру. Astrid Edlinger продемонструвала, що деякі ідентичності, такі як японська культурна ідентичність, стали універсальною естетичною ідеєю, для відтворення якої не потрібно бути японцем. Цікавими є матеріали L. Ruth Feierstein про архітектуру Аргентини, де різноманітність стилів та об'єктів звернення, підходи до форми (тоталітарне-демократичні змісти політичного режиму президента Аргентини Х. Д. Перона у 1946-1955 pp.) відображають особливості соціальних практик аргентинського суспільства. У методологічному аспекті цікавою є стаття Christine Müller, присвячена павільйонам ЕХРО Швейцарії, що були розглянуті у семіотичному аспекті. С. Müller визначила образи, які були закладені у форму павільйонів Швейцарії та знайшла аналогію з семантикою японських

павільйонів з ідейною парою «хай-тек—природа» [Hertle P., 2008, pp. 47-56; pp. 73-90; pp. 57-73]. Таким чином ця збірка продемонструвала множинні погляди на семіотичні ознаки ідентичності різних країн.

Вітчизняна теоретична думка фіксує увагу на проблемі національної ідентичності в архітектурі, і є актуальною для України з часів СРСР. Дослідження пов'язані з ідентичністю з'являються на початку 2000-х рр., до перших праць можна віднести статті Б. С. Черкеса та Л. Бачинської.

У вітчизняній теоретичній думці поняття ідентичності було введено Б. С. Черкесом у 2003 р. Він присвятив ряд досліджень визначенню національної, етнічної та ідеологічної ідентичності в архітектурі. Такою працею є книга «Національна ідентичність а архітектурі міста», де розглядається вплив держаної та національної ідентичності на формування центральних площ столиць Німеччини, Росії та України. На думку Б. С. Черкеса ідентичність в архітектурі урядових площ формується шляхом втілення національних міфів та образів. На думку вченого дослідження ідентичності є міждисциплінарним, де використовується метод історичного факторного аналізу, моделювання «матриці ідентичності», що дала змогу визначити просторовий та функціональний вираз [Черкес Б. С., 2008].

Я. М. Юрик у статті «Вплив ідентичності на формування архітектури Львова у XX ст.» розглядає вираження ідентичності різних львівських спільнот в архітектурі міста за останні сто років. У роботі було прослідковано зміну типів ідентичностей та вираження образів різних спільнот міста. Дослідження має два компоненти: соціологічний, в якому визначені основні спільноти міста та вираження їх ідентичності в пам'ятках архітектури; та семіотичний, що має на меті виявлення об'єктив-символів міста [Юрик Я. М., 2012].

Увагу привертають праці Х. П. Крамарчук, що розглянула «поетичний образ» архітектурно-предметного середовища, відображення обрядових архетипів в архітектурі українського бароко та сучасності.

Таким чином, дослідження ідентичності в архітектурі у світовій теоретичній думці спирається на використання даних з різних дисциплін, де на меті стає відображення ідеологій та атрибутів спільнот (соціальних практик, інститутів) в архітектурних об'єктах. У дослідженнях світових авторів, таких як К. Абель, увага звертається не стільки на аналіз об'єктів, скільки на дослідження світогляду та діяльності архітектора, зміни прийомів роботи. Робота П. Геррла дає можливість визначити наявність певного смислового поля, де можуть бути поєднані як «глобальні» сенси, так і регіональні. Смислове поле «symbolic universe» складається з різних систем символів, де національна ідентичність формується з різноманітних знакових елементів, утворюючи своєрідну «смилову систему». Значна увага приділяється пам'яткам народної архітектури (сакральним спорудам, житлу, тощо) у роботах Х. П. Крамарчук, Я. М. Тараса, Л. В. Прибегі та інших авторів. Цей напрямок дослідження має на меті дати семантичну (змістовну) інтерпретацію морфології та орнаментиці пам'ятки архітектури, виявити зв'язок між елементами її форми та фольклором, традиціями, тощо. В умовах війни збереження та відновлення пам'яток архітектури грає значну роль у осмисленні та формуванні національної ідентичності України, її регіонів та міст.

Архітектурна спадщина міста є одним з компонентів його ідентичності, вона є унікальним поєднанням природних елементів (ландшафт, зелені зони, водойми) та створених людиною мережи вулиць, ансамблів, просторів, будівель, тощо, його минулого та сучасного, що формують його образ. Деякі міста України, такі як наприклад Харків, мають статус промислового центру, бо мають в наявності велику кількість об'єктів, що пов'язані з виробництвом. Промислова архітектура є окремим напрямком проєктування, що направлено на створення простору під специфічний технологічний процес. Промислові об'єкти займають великі площі, притягують людські потоки, формують структуру великих районів і визначають обличчя вулиць і площ міста. Ця особливість відділяє дослідження промислової архітектури від праць, присвячених громадській, народній або сакральній архітектурі. Семантика та символіка пам'ятки промислової спадщини виглядає не головним, а скоріш навантажуючим елементом у традиційному дослідженні. Але поняття ідентичності ставить це питання на перше місце, бо роль промисловості у формуванні міського ландшафту є дуже вагомою.

Репрезентація ідентичності в архітектурі, що пов'язана з певною спільнотою, виражається образами, символами, які формуються в рамках історико-культурного контексту конкретної

місцевості. Одна будівля або ансамбль можуть містити у собі символи, притаманні різним епохам та культурам. На нашу думку, це можна інтерпретувати наступним чином: у семантичному аспекті ідентичність замовника виражена у привабливих йому символах та знаках, що утворюють своєрідні смислові поля або системи сенсів, за якими їх можна віднести до спільноти. Наприклад, в архітектурі Хрещатика, як визначили Б. С. Черкес та Н. М. Кондель-Пермінова [Хрещатик...], в архітектурі післявоєнних будівель поєднувались елементи, що відсилали як до української культури, так і до ордерних систем італійського ренесансу. В архітектурі Львова на межі XIX-XX ст. архітектори додавали до об'єктів періоду сецесії мотиви української народної архітектури та символи спільнот міста. Символи спільноти «існують» у смисловому полі, характерному для свого часу та країни, утворюючи своєрідні смислові поля або смислові групи. Це поле можна також розглядати як систему, у якій є елементи, ієрархія та зв'язки між ними. Яскравим прикладом зміни сенсів можуть бути промислові об'єкти. Історичні об'єкти промислової архітектури, можуть містити у собі символи, що відносяться до наступних типів ідентичності: національна, регіональна, корпоративна та інші ідентичності. В свою чергу, ідентичність фірми або замовника — є джерелом образу будівлі. Так, Р. Вентурі в «Уроках Лас-Вегасу...» визначав, що у архітектурі промислової будівлі також можуть бути закладені певні змісти та символи: «В. Гропіус, проєктуючи у 1911 році фабрику Fagus, опирався на символічний зміст споруди. Для європейських архітекторів 1910-х — 1920-х років промислові споруди репрезентували світ науки та технічного прогресу» [Venturi R., 1972, p. 135]. Це твердження дає можливість робити припущення, що промислова архітектура Харкова теж має символічне навантаження, у якому можуть бути закладені риси та символи, характерні для певної ідентичності. Інтерпретація поняття ідентичності ґрунтується на теорії мови Ф. де Соссюра, М. Фуко, У. Еко, Ю. М. Лотмана, що зародилась у лінгвістиці та мовознавстві. Над теорією мови архітектури працювали: у світовій теоретичній думці — Р. Вентурі, Ч. Дженкс, К. Александер; в пострадянській та вітчизняній теоретичній думці А. Г. Раппапорт, А. В. Іконніков (1980-ті рр.), І. А. Добріцина (2000-ті рр.) та інші. В харківській школі архітектури теорії мови архітектури увагу приділяє О. І. Ремізова. Інтерпретуючи модель мови архітектури О. І. Ремізової щодо аналізу рис ідентичності, треба виділити три аспекти:

А) семантика — зміст та образи, що закладені у формі будівлі, в яких можуть репрезентуватися різноманітні типи ідентичності.

Б) морфологія — форма, її геометрія, деталі, елементи, матеріал, конструктивне рішення. Мова архітектури складається з різних ієрархічних рівнів, елементів, одиниць, що, комбінуючись, формують певну цілісність.

В) синтаксис побудови форми — методи та прийоми роботи з простором та формою будівлі або засоби, якими архітектор користувався з метою виразити свої світоглядні принципи [Remizova O., 2015].

Смислові системи, форма та методи роботи архітектора утворюють своєрідну «матрицю». Системний розгляд ідентичності, де кожен елемент є частиною ієрархії та може бути розкладений на менші дозволяє побудувати матрицю для дослідження. Визначимо ієрархічні рівні — країна, місто, район, ансамбль, будівля. На кожному рівні спільнотами формуються ідентичності та їх атрибути: на рівні країни — національна ідентичність, державна ідеологія; з переміщенням на нижчі рівні з'являються інші характеристики ідентичності, що можуть знаходитись у зв'язку між собою та ідентичностями вищих та нижчих рівнів.

Ідентичність втілюється у образах та символах, що відображають семантику міста, району, ансамблю або будівлі. Оскільки спільноти з часом змінюють свої ідеї та концепції, то змінюється і архітектура, яка їх відображає. Навіть коли архітектурні об'єкти залишаються незмінними, їх інтерпретують по новому, або приписують їм новий сенс. Так народжуються архітектурні міфи, про які Б. С. Черкес зазначає, що міфи нової парадигми ідентичності отримують трансформацію мовою архітектури за допомогою численних конкурсів та створення нових об'єктів [Черкес Б. С., 2008, С. 29].

Візьмемо для прикладу промислову архітектуру Харкова. Архітектурна спадщина Харкова налічує пам'ятки різних історичних періодів, серед яких є й пам'ятки промислової архітектури. «Путівник по Харкову за 1915 р.» поділяв архітекторів за корпоративною ідентичністю на три групи: неокласиків, прибічників модерну та тих, що намагались використати у архітектурі найбільш сучасні

матеріали та методи проектування. Серед пам'яток промислової архітектури періоду Російської імперії увагу привертає «ткацький кластер» на вул. Різдваїній, що був забудований текстильними та ткацькими мануфактурами у стилі модерн. Район виділяється більшим масштабом будівель на тлі двоповерхової забудови середини XIX ст. Сучасники назвали район «Харківським Сіті», маючи на увазі велике сучасне місто, забудоване високими будинками, подібними до хмарочосів. На рівні об'єктів увагу привертають дві мануфактурні будівлі архітектора О. І. Ржепішевського. Перша на вул. Різдваїна, 6 — мануфактура І. Міндовського, друга на вул. Різдваїна, 19 — мануфактура Д. Г. Кулаковського (Рис. 1). Обидві будівлі відповідають змісту району: О. І. Ржепішевський використав у них новітній на той момент матеріал - залізобетон, панорамні вікна та найбільш сучасні на початок XX ст. архітектурні прийоми стилю модерн. Нажаль, за більш ніж 100 років через руйнації та зникнення ткацьких виробництв, район втратив статус «Сіті», але будівлі О. І. Ржепішевського привертають увагу і сьогодні [Божко К. В., 2024].

Рис. 1. Зліва — мануфактура І. Міндовського (Харків, вул. Різдваїна, 6); справа — мануфактура Д. Г. Кулаковського (Харків, вул. Різдваїна, 19)

Іншим яскравим прикладом є пам'ятки промислової архітектури авангарду та радянського арт-деко першої половини XX ст. У період з 1919 по 1934 рр. Харків був столицею УРСР, у цей час ідеологічна ідентичність СРСР брала за основу відмову від колишнього історичного досвіду, що інтерпретувалось в архітектурі відмовою від архітектурної традиції класики та модерну. Місто Харків позиціонували як «нове соціалістичне місто майбутнього». У цей період у Харкові було збудовано новий район «лінійне місто» Новий Харків, що був містечком Харківського тракторного заводу (ХТЗ). Будівлі заводу ХТЗ проєктував А. Кан (США) та Ю. П. Афанасьєф, П. З. Крупко (СРСР). Будівлі заводу були створені у формах архітектури авангарду: плоскі дахи, вільний план, стрічкове скління (Рис. 2, 1932 р.).

Зміни в менталітеті відбулись на початку 1930-х рр., коли СРСР вступив на шлях централізації та встановлення культу особистості Й. Сталіна. У 1932 р. після оголошення результатів конкурсу на Палац Рад у Москві парадигма архітектури змінилась на користь історизму, а у 1934 р. столицю УРСР було перенесено у Київ. У період 1936-1938 рр. будівлю центральної контори ХТЗ було реконструйовано у формах радянського арт-деко. До фасаду будівлі були додані руст, карнізи та парапет, стрічкове скління було розділене простінками, щоб підкреслити центральну частину (Рис. 2, 1936 р.).

Під час другої світової війни у СРСР сформувалась нова ідентичність, яку Б. С. Черкес визначив як «народ переможець», що виразилось у архітектурі в образі «міста-монумента» [Черкес Б. С., 2013]. Архітектори Харкова на чолі з головним архітектором міста О. М. Касьяновим намагались втілити систему сенсів нової державної ідентичності в архітектурі міста. При відбудові адмінкорпусу ХТЗ до будівлі було додано портик з антами, щоб підкреслити монументальність та глибинність фасаду. Автор

проекту архітектор І. С. Хазановський, хотів підкреслити центральну вісь будівлі: вікна з країв резоліту були закладені, також чітко видна характерна для 1940-1950-х рр. жага до декорування та еклектики, що пояснює додавання двох портиків по обидві боки фасаду (Рис. 2, 1954 р.).

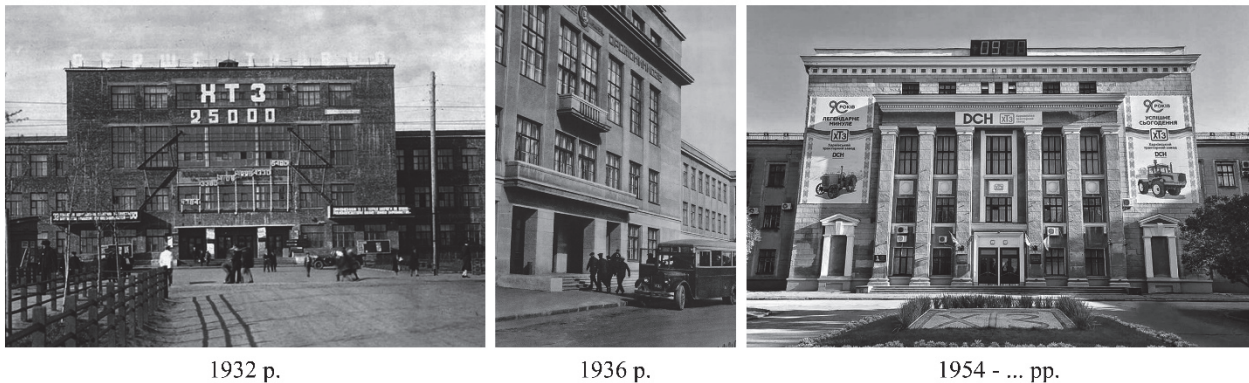

Рис. 2. Зміна архітектури фасаду адміністративного корпусу ХТЗ 1932-1954 рр.

Таким чином, репрезентація ідентичності в промисловій архітектурі в семантичному аспекті — це діяльність з втілення певних характерних символів та спеціальних знаків замовника зі смислового поля, що змінюється, за допомогою певних процедур архітектурної діяльності у формі будівлі. Ідентичність замовника (держави, організації/фірми, спільноти, особи), архітектора є джерелом художнього змісту будівлі та репрезентує його, підкреслює його особливість (Рис. 3).

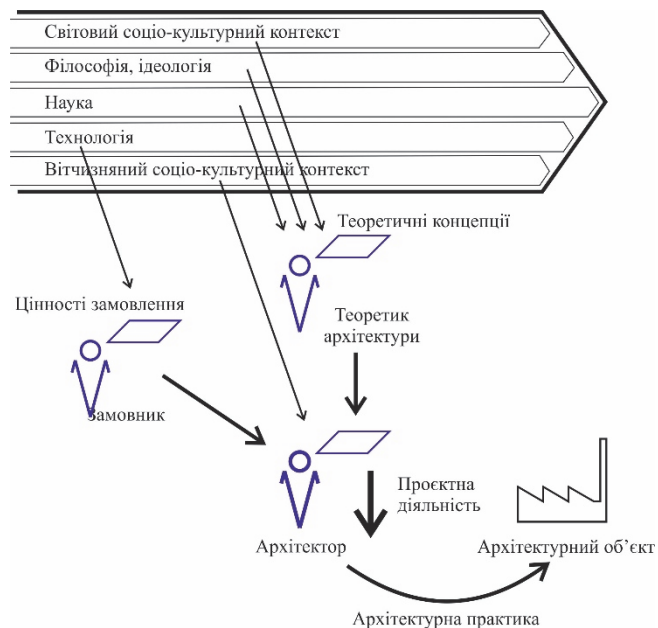

Рис. 3. Схема інтерпретації ідентичності в архітектурі

Висновки. Огляд робіт світових та вітчизняних авторів, що присвячені поняттю ідентичності, її дослідження, формування та втілення у формах архітектури показав, що основними положеннями для дослідження є використання даних різних дисциплін (соціології, ...), вивчення діяльності архітектора та його методів роботи. Системний метод дослідження дозволив доповнити поняття ідентичності завдяки інтерпретаціям змісту архітектурного об'єкту.

Дослідження питання ідентичності в архітектурі пов'язано з наступними проблемами: світова теоретична думка ставить за мету вирішення проблеми відчуження людини від міського простору, збереження та відтворення міської автентичності в формах архітектури. А вітчизняна думка — фокусує увагу на проблемі збереження та відтворення національної ідентичності архітектурної спадщини України з метою визначення та використання її у сучасній проєктній діяльності. Запропонована інтерпретація поняття ідентичності представлена з точки зору змістовного аспекту, що відповідає як

принципам світових так і вітчизняних авторів. Системний метод дасть можливість розширити поняття ідентичності та дозволить розглянути втілення смислового поля ідентичності (його образів та символів) на різних містобудівних рівнях. Введення смислового поля у склад ознак ідентичності дає можливість розглянути втілення різних типів ідентичності у таких типах об'єктів як промислова архітектура, де має місце також корпоративна ідентичність.

Бібліографія:

- Abel C. Architecture and Identity (2nd ed.). London: Routledge, 2000, 288 p.
<https://doi.org/10.4324/9780080939018>
- Abel C. Architecture, technology and progress. Oxford: Architectural Press, 2004, 283 p.
<https://doi.org/10.4324/9780080472010>
- Abel C. The language analogy in architectural theory and criticism: some remarks in the light of Wittgenstein's linguistic relativism. American Association Quarterly, 1979, vol. 12, no. 3, pp. 39-47.
 URL: <https://www.chrisabel.com/extracts/critical-theory/> (дата звернення 29.12.2024)
- European Urban Charter. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/168071923d>
- Herrle P., Wegerhoff E. Architecture and identity. Berlin: LIT Verlag, 2008. 501 p.
- Декларація Сан-Антоніо від 1996 р. ICOMOS. URL: <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/188-the-declaration-of-san-antonio> (дата звернення 25.01.2024 р.)
- Venturi R., Scott Brown D., Izenour S. Learning from Las Vegas. Cambridge: MIT Press, 1972. 192 p. ISBN 978-0-262-22015-6.
- Remizova O. The structure of the architectural language. Architectural Studies. Lviv: 2015, Vol 1, Num. 2, pp. 81-86.
- Всесвітня спадщина та сучасна архітектура - управління історичним міським ландшафтом. Віденський меморандум. WHC.UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/documents/5965> (дата звернення 25.01.2024 р.)
- Черкес Б. С. Національна ідентичність в архітектурі міста. Монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2008, 268 с.
- Черкес Б. С. Разрушение, восстановление и поиски идентичности послевоенного советского города // Б. С. Черкес, О. Ю. Лысенко. Містобудування та територіальне планування, 2013, Вип. 49, С. 553-601.
- Юрик Я. М. Вплив ідентичності на формування архітектури Львова у XX ст.: дис.... Канд. Арх.: 18.00.01. Львів, 2012. 396 с.
- Божко К. В. Ідентичність промислової архітектури кінця XIX-початку XXI ст. в історичному ареалі міста Харкова. Науковий вісник будівництва, 2024, № 111, С. 12-17.

Bibliography:

- Abel, C. (2000). Architecture and Identity (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080939018> (In English)
- Abel, C. (2004). Architecture, Technology and Process (1st ed.). Oxford: Architectural Press. <https://doi.org/10.4324/9780080472010> (In English)
- Abel C. (1979). The language analogy in architectural theory and criticism: some remarks in the light of Wittgenstein's linguistic relativism. American Association Quarterly, (vol. 12, no. 3), 39-47. <https://www.chrisabel.com/extracts/critical-theory/> (In English)
- Council of Europe (1992). European Urban Charter. Council of Europe. <https://rm.coe.int/168071923d> (In English)
- Herrle, P., & Wegerhoff, E. (2008). Architecture and Identity. Berlin: LIT Verlag. (In English)
- ICOMOS (2011, Nov. 11). San-Antonio Declaration. ICOMOS. <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/188-the-declaration-of-san-antonio> (In English)
- Venturi R., Scott Brown D., Izenour S. (1972). Learning from Las Vegas. Cambridge MA: MIT Press. ISBN 978-0-262-22015-6.

Remizova O. (2015). The structure of the architectural language. Architectural Studies. Lviv: Founder and Publisher Lviv Polytechnic National University, (Vol. 1, Num. 2), 81-86. (In English)

UNESCO (2005). World Heritage and Contemporary Architecture – Management of the Historic Urban Landscape. Vienna Memorandum. WHC.UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/documents/5965> (In English)

Cherkes B. (2008). Natsionalna identychnist' v arkhitekturi misyta [National Identity in the Architecture of the City]. Monograph. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. (In Ukrainian)

Cherkes B. (2013). Razrushenie, rekonstrukciya i poiski identichnosti poslevoennoho sovietskoho goroda [Destruction, reconstruction and the search for identity in the post-war Soviet city]. Mistobuduvannya ta terytorialne planuvannya, (49), 553-601. (In Russian)

Yuryk Ya. (2012). Vpluv identychnosti na formuvannya L'vova u XX – pochatku XXI st. [Influence of Identity on the Formation of Lviv Architecture in the Twentieth Century] (Publication No. 0412U002257) [PhD dissertation; Lviv Polytechnic National University] UAacademic. <https://uacademic.info/ua/document/0412U002257>

Bozhko K. (2024). Identychnist' promyslovoi arkhitektury kintsya XIX – pochatku XXI st. v istorychnomu areali mista Kharkova [The identity of industrial architecture of the late 19-th and early 21-st centuries in the historical area of Kharkiv]. Naukovyi visnyk budivnytva, (111), 12-17. (In Ukrainian)

Kyrylo Bozhko

PhD student

O. M. Beketov National University of urban economy in Kharkiv

Kyrylo.Bozhko@kname.edu.ua

orcid.org/0000-0003-2849-0948

INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF IDENTITY IN THE SEMIOTIC ASPECT

© Bozhko K., 2025

Abstract. The destruction of architectural monuments as a result of hostilities makes the issue of preserving the identity of the architecture of Ukrainian cities increasingly relevant. The purpose of the article is to identify the semiotic aspect that is part of the concept of “identity” in architecture. The object is the artifacts of industrial architecture, which is a special layer of architectural heritage and culture for cities such as Kharkiv, Zaporizhzhia, Odesa, etc. The study of industrial architecture monuments of Kharkiv of the nineteenth and twentieth centuries allows us to identify images and ideas of the historical period, the identity of a particular city, and meanings that reflect the identity of their customers. The analysis of the works of world and national authors has revealed the expediency of studying identity in the semiotic aspect. The semiotic approach and its methods make it possible to consider a historical object as a “text” that has a specific meaning. It is shown that identity changes under the influence of political, economic, social and cultural concepts and is expressed in the architectural forms of the city. Based on the theoretical works of the Kharkiv Theoretical School of Architecture, it is argued that identity in architecture is reflected in the semantics of the building, which is laid down by certain design tools. Thus, semantics forms a semantic field that contains the meanings and symbols inherent in communities. It is shown that community meanings can be expressed at different urban planning levels (city, district, square, street, house). It has been determined that the representation of identity in industrial architecture in the semantic aspect is an activity of embodying certain characteristic symbols and special signs of the customer from the semantic field, which is reflected through certain procedures of architectural activity in the form of a building. The identity of the client (state, community, organization, firm, person) and the architect (his/her belonging to a community group) is the source of the artistic content of the building and represents it, emphasizes its peculiarity.

Keywords: theory of architecture, identity, heritage, industrial architecture.